

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ АБО БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

THE ISSUE OF ORGANIZATION AND PLANNING OF INVESTIGATION OF CRIMINAL ATTACKS ON INFORMATION CONSTITUTING COMMERCIAL OR BANK SECRECY

Курман О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Досліджуються проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю. Розглядаються види та форми участі спеціалістів на досудовому розслідуванні. Відстоюється позиція партнерських взаємовідносин між слідчим та оперативним співробітником, як запорука ефективності розслідування.

Ключові слова: організація розслідування, планування розслідування, залучення спеціаліста, комерційна таємниця, банківська таємниця.

Исследуются проблемные вопросы взаимодействия следственных и оперативных подразделений при расследовании преступных посягательств на сведения, составляющие коммерческую или банковскую тайну. Рассматриваются виды и формы участия специалистов на досудебном расследовании. Отстаивается позиция партнерских взаимоотношений между следователем и оперативным сотрудником как залог эффективности расследования.

Ключевые слова: организация расследования, планирование расследования, привлечение специалистов, коммерческая тайна, банковская тайна.

The article contains research of problematic of investigators' and operational units' cooperation during investigation of criminal attacks on information constituting commercial or bank secret. There are considered types and forms of participation of experts on pre-trial investigation. The author defends position of partnership between investigative and operational employees as a key to successful investigation.

Key words: organization of investigation, planning of investigation, involvement of specialist, bank secrecy, commercial secrecy.

Актуальність теми. Для ефективного розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, необхідна чітка взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів. Діяльність слідчого із розкриття та розслідування злочинів неможлива без чіткої організації. Як зазначає В.О. Коновалова, сама природа розслідування злочину припускає як необхідну передумову своєї організації поєднання слідчих та оперативно-розшукових дій, оскільки одних зусиль слідчих органів не завжди достатньо для вирішення численних завдань, пов'язаних із розкриттям злочинів [9, с. 15–16].

Питання організації та планування розслідування злочинів були об'єктом дослідження багатьох криміналістів [7, с. 2, 17; 12, с. 3, 6; 15, с. 10–23]. У той же час особливостям взаємодії всіх суб'єктів досудового розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, у спеціальній літературі не приділялася достатня увага, що визначає цей напрямок наукового дослідження як актуальний.

Практика доводить: там, де оперативний працівник і слідчий працюють в атмосфері взаємного довіря, товариської співпраці, погодженості дій, суворого дотримання вимог законів і нормативних актів, не виникає непорозумінь, швидко та вдало реалізуються оперативні матеріали, успішно використовуються процесуальні та непроцесуальні методи при збиранні орієнтуючої інформації і доказів, найбільш повно, якісно і швидко ведеться розслідування. Тільки взаємний і повний обмін необхідною для розслідування інформацією, яку одержує як слідчий, так і оперативний працівник, дає можливість успішно координувати оперативні заходи і слідчі дії, своєчасно і тактично грамотно їх проводити, вдало використовуючи при цьому науково-технічні засоби [1, с. 99].

Виклад основного матеріалу. Координація слідчих дій і оперативно-розшукових заходів здійснюється в процесі планування. Використовуючи оперативні дані, слідчий може визначати напрями розслідування, висувати версії, планувати слідчі дії, приймати певні рішення, оби-

рати найбільш ефективні тактичні прийоми проведення процесуальних дій [5, с. 126–127]. Високий рівень організації взаємодії при розслідуванні злочину забезпечується постійною спільною інформацією слідчих і оперативних працівників. Інформація останніх, отримана оперативно-розшуковим шляхом, використовується слідчим, а дані, взяті із процесуальних джерел, слугують основою для проведення відповідних оперативно-розшукових заходів. Взаємодія в процесі розслідування передбачає взаємну розробку планів проведення слідчих дій і оперативних заходів, їх здійснення, виконання оперативним підрозділом доручень слідчого і взаємну відповідальність за розкриття злочину та викриття винних.

Ефективне розслідування не можливе без участі спеціалістів. Допомога спеціалістів використовується у різних формах: консультації та участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Консультація спеціаліста організовується найчастіше для ознайомлення з умовами і правилами роботи тієї чи іншої організації, до розслідування незаконної діяльності якої приступає слідчий. Слідчий не може володіти всіма знаннями, які можуть бути корисними при викритті злочинця, що використав конкретний спосіб вчинення та приховування злочину. У зв'язку з цим слідчий об'єктивно вимушений запрошувати відповідних спеціалістів для надання допомоги при розслідуванні злочинів [4, с. 85].

Потреба в допомозі спеціаліста-консультанта виникає, коли слідчому необхідно одержати консультацію зі спеціальних термінів та економічних категорій, механізму господарювання, суті господарських процесів та операцій, оцінки економічної діяльності, вказівок, рішень, у зв'язку з аналізом стану обліку, звітності, механізму їх формування, правильності їх складання, вивчення порядку обліку і руху товарно-матеріальних цінностей, фінансів, відбиття в документах фактів, що мають ознаки порушень економічних процесів. Спеціаліст допоможе слідчому виявити і простежити порушення економічних зв'язків у діяльності суб'єктів господарювання, поставити питання експерту.

Спеціаліст надасть допомогу в роз'ясненні призначення і характеристики документів, їх взаємозв'язку при відображенні фінансово-господарських операцій, порядку заповнення і терміну проходження для фіксації у звітних регістрах, а також строків і місця збереження. Безпосередньо при проведенні вилучення спеціаліст надасть допомогу у визначенні певних документів, складанні їх комплектиності і необхідного обсягу [13, с. 161].

Знання спеціаліста-економіста допоможуть слідчому ефективно і результативно оглянути документи. Спеціаліст допоможе вибрати із великої кількості документів ті, що характеризують виробничу і фінансову діяльність, відображають сліди злочинної діяльності або вказують на обставини їх використання з метою приховування слідів злочину [10, с. 144–145]. Предметом консультації зі спеціалістом у банківській сфері може бути: а) з'ясування виду реквізиту і ступеня належності того чи іншого документа до фінансово-кредитної операції; б) механізм руху документів і фіксація їх у кредитних установах; в) порядок збереження документів і умови їх отримання; г) можливість використання технічних засобів для одержання чи виготовлення документів.

Спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу: 1) процедури руху грошових коштів; 2) документального фіксування і обліку фінансових операцій; 3) бухгалтерської звітності; 4) нормативних актів, що регулюють відносини у галузі бухгалтерського обліку і оподаткування; 5) постановки запитань на допиті; 6) підбору необхідних для пред'явлення документів тощо.

До участі в слідчих діях спеціалісти залучаються при: 1) необхідності спеціальних знань і навичок; 2) недостатньому оволодінні слідчим прийомом і засобами швидкого і якісного виконання тієї чи іншої роботи, яка вимагає спеціальних знань і навичок; 3) одночасному застосуванні низки засобів криміналістичної техніки; 4) необхідності виконати великий обсяг роботи, яка вимагає спеціальних знань і навичок [8, с. 12]. Участь спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, доцільна при проведенні обшуків, тимчасових доступів до документів, підготовки до допитів, огляду документів, призначенні експертів тощо. Особливо важлива участь спеціаліста при проведенні слідчих дій, в ході яких ведеться пошук і вилучається інформація, яка міститься в комп'ютерах.

Застосування спеціальних знань при роботі з комп'ютерною технікою необхідне для: 1) визначення статусу об'єкта як машинних носіїв інформації, його стану, призначення і особливостей; 2) дослідження комп'ютерної інформації, включаючи її пошук та вилучення; 3) виявлення ознак та слідів впливу на машинні носії інформації і на саму інформацію; 4) здійснення допоміжних дій з виявлення, закріплення і вилучення доказів. Спеціаліст у галузі комп'ютерних технологій може надати консультацію з приводу побудови комп'ютерної програми, її роботи, місцезнаходження інформації, яка цікавить слідчого, способах її вилучення із пам'яті електронного пристрою, проведення певних операцій за допомогою комп'ютера. Невміле поводження з комп'ютером може призвести до того, що необхідна інформація не буде виявлена або взагалі буде знищена. Тому слідчому при проведенні такого роду дій необхідно заздалегідь організувати участь відповідного спеціаліста.

В організації розслідування злочину велике значення має планування. Правильно організоване планування дає можливість проводити розслідування цілеспрямовано, дозволяє закінчити слідство в установлені законом строки, дисциплінує слідчого, забезпечує повноту та об'єктивність слідства, сприяє одержанню максимального ефекту при найменшій затраті слідчим часу, сил і коштів. Завдяки плануванню упорядковується процес розслідування злочину [14, с. 211].

Недооцінка питань планування та організації розслідування на практиці призводить до цілої низки негативних обставин: 1) необґрунтоване продовження строків розслідування; 2) хаотичність і непослідовність проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; 3) неефективне використання людських і матеріальних ресурсів; 4) відсутність взаємодії між органами і службами, що беруть участь у розслідуванні; 5) відсутність наукової організації роботи і керівництва; 6) порушення процесуальних норм; 7) низька якість досудового слідства [18, с. 115].

Процес планування розслідування має певну структуру, він складається із ряду взаємопов'язаних елементів, які одночасно слугують етапами цього процесу. Такими елементами є: 1) вивчення початкової інформації; 2) висунення версій; 3) визначення обставин, які необхідно довести, та вирішення інших завдань розслідування; 4) визначення шляхів, засобів і методів розслідування; 5) визначення послідовності і строків вирішення окремих завдань та виконання окремих дій; 6) визначення виконавців; 7) визначення організаційних заходів по залученню виконавців, забезпеченню використання окремих засобів і проведенню тих чи інших дій; 8) складання письмового плану; 9) корекція і розвиток плану [16, с. 15].

Під початковою інформацією розуміється весь обсяг фактичних даних, якими володіє слідчий на кожен момент планування розслідування. Під час вивчення та оцінки інформації звертаються до зіставлення фактичних даних, отриманих із різних джерел, що дозволяє виявити суперечності, неточності чи неповноту даних. На даному етапі слідчий вирішує, які дані не викликають сумніву і можуть бути оцінені як достовірні, які, навпаки, сумнівні і вимагають перевірки; на які питання можна відповісти ствердливо, а на які – не можна; які дані відносяться до справи, а які – ні [11, с. 222].

Крім матеріалів, одержаних процесуальним шляхом, при плануванні розслідування вивчається також інформація, зібрана за допомогою оперативно-розшукових заходів. У свою чергу, оперативні підрозділи правоохоронних органів можуть отримувати інформацію із заяв, повідомлень громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, письмових доручень і постанов слідчого, матеріалів інших підрозділів.

План розслідування складається в залежності від обсягу інформації, яку має в розпорядженні слідчий. Однією із найважливіших вимог до планів розслідування злочину є їх максимальна обґрунтованість інформацією, яку має в розпорядженні слідчий і, насамперед, тією, яка міститься в матеріалах кримінального провадження. Однією з причин низької якості розслідування є погане знання слідчим матеріалів провадження, не використання ним всього арсеналу дозволених процесуальних дій. Процес розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, умовно можна розподілити на два етапи: початковий та наступний. Для планування на початковому етапі розслідування зазначених злочинних дій характерна інформаційна невизначеність. Фрагментарний і проблематичний характер початкової інформації про злочинну подію, особу злочинця, форму вини та інші суттєві обставини заважають розробці повного та розширеного плану.

Бідність початкових даних часто змушує слідчого задовольнятися на початковому етапі лише типовими версіями. Тут характерне визначення кола таких слідчих (розшукових) дій, які здатні усунути інформаційну невизначеність, розширити доказову базу. План розслідування на цьому етапі повинен бути зорієнтований на перевірку достовірності, уточнення фактичних даних, які стали основою для початку кримінального провадження, збирання нових фактичних даних і попередження можливих спроб зацікавлених осіб приховати сліди злочину [19, с. 7].

На наступному етапі плануються не тільки дії, що допомагають зібрати докази, але й ті, за допомогою яких здійснюється перевірка доказової інформації, систематизація зібраного матеріалу, усуваються можливі суперечності. З урахуванням зібраної інформації на даному етапі корегуються існуючі версії і висувуються нові, призначаються необхідні експертизи, проводяться додаткові допити.

Висновки. Розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таєм-

ницю, ставить перед слідчим різномірне завдання, для вирішення яких недостатньо виконання окремих слідчих дій. Це, насамперед, пов'язано із значним обсягом роботи, специфічністю умов розслідування, необхідністю проведення комплексів слідчих (розшукових) дій. Найбільшої ефективності у цьому можна досягти тільки за умови об'єднання зусиль слідчих та оперативних підрозділів та комплексному проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів у рамках спільно обговорених та розроблених планів розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бедняков Д.И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений / Д.И. Бедняков. – М.: Юрид. лит., 1991. – 208 с.
2. Величкин С.А. Организация расследования преступлений: Учеб. пособие / С.А. Величкин. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 88 с.
3. Власенко В.Г. Некоторые теоретические вопросы планирования расследования преступлений / В.Г. Власенко // Версии и планирование расследования. – Свердловск: СЮИ, 1985. – С. 83–90.
4. Воробьева И.Б. Взаимодействие следователя с контролирующими органами в борьбе с преступностью / И.Б. Воробьева. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 112 с.
5. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений / И.Ф. Герасимов. – Свердловск: Средне-Уральское кн. изд-во, 1976. – 184 с.
6. Гусаков А.Н. Следственная тактика: (в вопросах и ответах): Учеб. пособие / А.Н. Гусаков, А.А. Филищенко. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 148 с.
7. Зеленский В.Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты / В.Д. Зеленский. – Ростов н/Д.: Изд-во Рост. ун-та, 1989. – 152 с.
8. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М.: Юрид. лит., 1990. – 158 с.
9. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В.Е. Коновалова. – Киев: РИО МВД СССР, 1973. – 122 с.
10. Корж В.П. Використання спеціальних економічних знань при розслідуванні нових економічних злочинів / В.П. Корж // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю. – Харків: Право, 1998. – С. 144–145.
11. Криминалистика: Учебник / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Юрид. лит., 1986. – 542 с.
12. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – 223 с.
13. Лысенко В.В. Расследование уклонений от уплаты налогов, совершенных должностными лицами предприятий, организаций, учреждений / В.В. Лысенко. – Харьков: Консум, 1997. – 192 с.
14. Порубов Н.И. Научная организация труда следователя / Н.И. Порубов. – Минск: Вышэйш. школа, 1970. – 264 с.
15. Расследование преступлений в сфере экономики: Руководство для следователя / Под ред. И.Н. Кожевникова. – М.: Изд-во «Спарк», 1999. – 415 с.
16. Сергеев Л.А. Планирование расследования / Л.А. Сергеев, Л.А. Соя–Серко, Н.А. Якубович. – М.: Всесоюзный ин-т по изучению причин и разработке мер предупр. преступн., 1975. – 115 с.
17. Сидоров В.Е. Начальный этап расследования: организация, взаимодействие, тактика / В.Е. Сидоров. – М.: Российское право, 1992. – 176 с.
18. Хань Г.А. Планування розслідування як основа оптимізації слідчої діяльності / Г.А. Хань // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2000. – Вип. 4. – 115 с.
19. Яблоков Н.П. Основы методики расследования финансовых преступлений / Н.П. Яблоков // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 11. – Право. – 1999. – № 2. – 7 с.